

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

8.

PRILOZI		
VOL. 8	S P	1 – 160 1991.

Zagreb 1991.

PRILOZI		
VOL. 8	S 1 — 160 P	1991.

Zagreb 1991.

IZDAVAČ — PUBLISHER

Odjel za arheologiju
Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
41000 Zagreb, Krčka 1.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK — EDITOR IN CHIEF

Željko Tomičić

REDAKCIONI ODBOR — EDITORIAL COMMITTEE

Dunja Glogović (Zagreb), Silvija Jančevski (Virovitica),
Remza Košćević (Zagreb), Zorko Marković (Koprivnica), Branka Migotti (Zagreb),
Kornelija Minichreiter (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb).

IZDAVAČKI SAVJET — EDITORIAL ADVISORY BOARD

Projektno vijeće odjela za arheologiju: Marija Buzov (Zagreb), Dunja Glogović (Zagreb),
Remza Košćević (Zagreb), Rajka Makjanić (Zagreb), Kornelija Minichreiter (Zagreb),
Duje Rendić — Miočević (Zagreb), Mate Suić (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb),
Ksenija Vinski-Gasparini (Zagreb), Zdenko Vinski (Zagreb).

TEHNIČKI UREDNIK — TECHNICAL EDITOR

Tomislav Katalinić

PRIJEVOD — TRANSLATION

Rajka Makjanić

TISAK — PRINTED BY

TIZ »Zrinski« Čakovec

NAKLADA — CIRCULATION

600 primjeraka

GODIŠNJAK — ANNUAL

Svezak je tiskan uz novčanu potporu Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

SADRŽAJ — CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI — ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

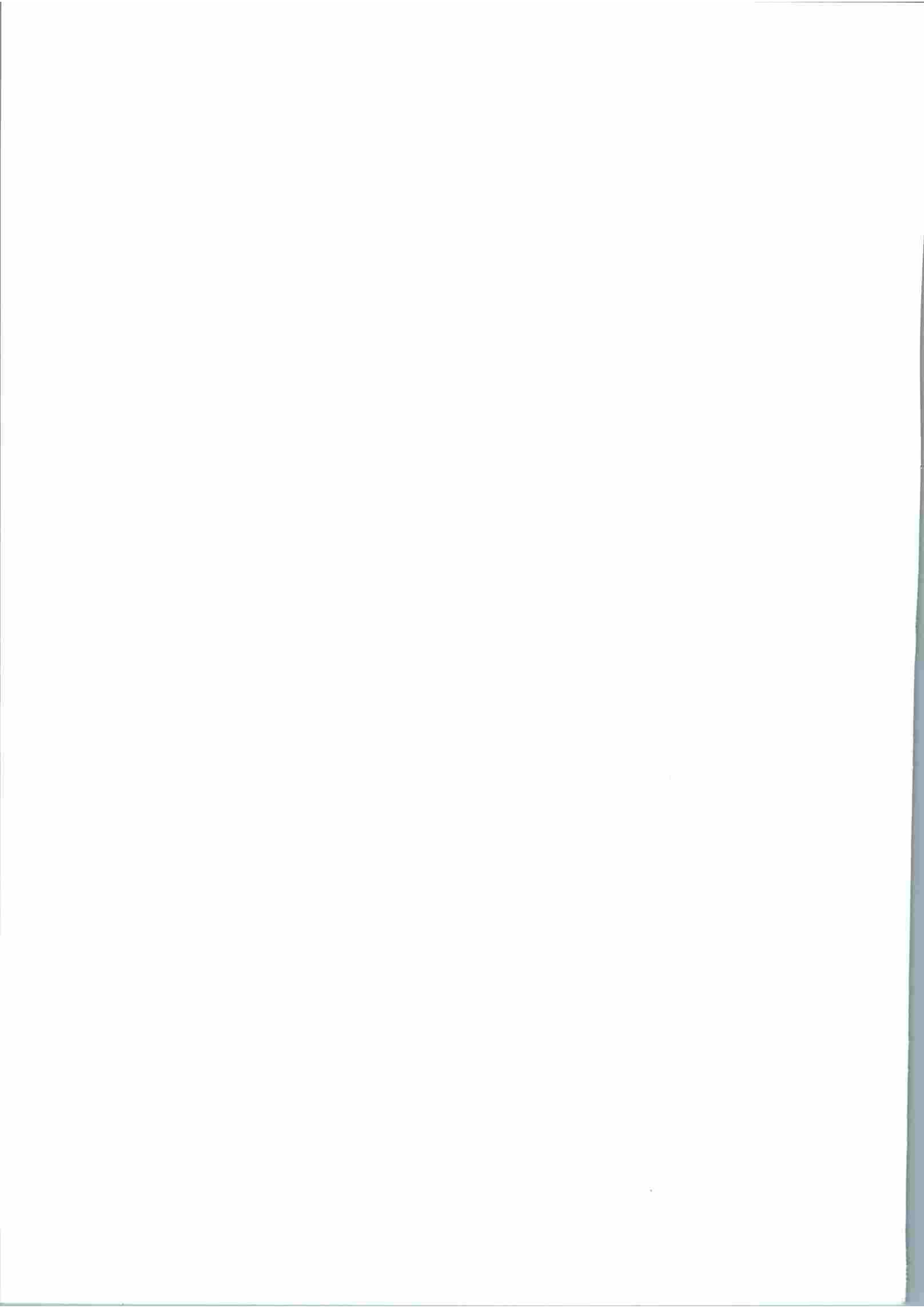
<i>Ivančica Pavišić</i> , Prapovijesno nalazište Mali Zagreb u Špišić Bukovici — prilog poznavanju Virovitičke grupe Table (Plates): 1-5	5 – 16
<i>Dunja Glogović</i> , Prahistorijski nakit iz zbirke Stomorica u Novalji Table (Plates): 1-4	17 – 24
<i>Remza Koščević</i> , Pečatne kapsule iz Siska Table (Plates): 1-3	15 – 36
<i>Goranka Lipovac</i> , Razmatranje o problemima antičkog bedema grada Krka — povodom novih nalaza Table (Plates): 1-5	37 – 46
<i>Marija Buzov</i> , Mozaička dekoracija u kasnoantičkoj arhitekturi na istočnoj obali Jadrana Table (Plates): 1-35	47 – 94
<i>Željko Tomičić</i> , Novi prilozi vrednovanju ostavštine srednjovjekovnog groblja Bijelo Brdo II Table (Plates): 1-28	95 – 148

PRIKAZI

<i>Bruno Milić</i> , RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA: PRAPOVIJEST — ANTIKA, Zagreb, 1990. (<i>Marija Buzov</i>)	149 – 151
<i>Huw M. A. Evans</i> , THE EARLY MEDIAVAL ARCHAEOLOGY OF CROATIA A.D. 600 – 900, BAR International Series 539, Oxford 1989, (<i>Tajana Sekelj</i>)	151 – 155
Izložba »Najstarije Topusko«, (<i>Goranka Lipovac</i>)	153 – 154
KRATICE	155 – 157

PRILOZI		
VOL. 8	S P	1 – 160 1991.

Zagreb 1991.

Dunja Glogović

PRAHISTORIJSKI NAKIT IZ ZBIRKE STOMORICA U NOVALJI

Izvorni znanstveni rad -
Prehistorijska arheologija

Original scientific paper -
Prehistorical archaeology -
UDK 903.5:903.25:688(497.13)''6377''
Primljeno - Received: 10. 7. 1991.

Dunja Glogović
41000 Zagreb YU
Institut za povijesne znanosti
Odjel za arheologiju, Krčka 1

Na mjestu *Vidasa napolju* pokraj ceste Novalja — Lun na Pagu slučajno je pronađeno nekoliko komada prahistorijskog nakita koji je izložen u Stomorici. Tu su dvije lučne fibule s dva gumba na luku, lučna fibula, igla s kuglastom i čavlastom glavicom i jedna vrlo lijepa višeglava igla. Poseban je naglasak na nalazu fibule s listastim lukom s geometrijskim ornamentom na zaobljenom luku, jer je taj tip fibule relativno rijedak na liburnskom terenu. Fibula s jantantom, za razliku, tipičan je oblik nakita željeznog doba Liburnije. Narukvice s presjekom dvoslivnog krova i otvorene narukvice C presjeka uobičajeni su nalazi, pogotovo na Kvarnerskim otocima. Još bolje povezanost s područjem Kvarnera, pogotovo s Krkom pokazuje nalaz male narebrene manšetaste narukvice koja je gotovo identična s tri primjerka tog nakita iz Šule na Krku.

O prahistoriji otoka Paga relativno se malo znade. Sedamdesetih je godina Šime Batović objavio članak o *prapovijesnim ostacima na Zadarskom otočju* koji je bacio više svjetla na stanje istraženosti prahistorije otoka Paga i ovdje je prikazana topografija prahistorijskih nalazišta na otoku, a neki su arheološki nalazi publicirani. Na karti nalazišta vidimo da na Pagu ima jedanaest gradina, na dvanaest su mjesta označeni grobni humci, te četiri ravne nekropole. Osam je nalazišta na Pagu iz željeznog doba, a jedno iz brončanog doba. Objavljeni su nacrti i fotografije Gradine Gradac u Smokvici kod Vlašića na kojoj traje život i u rimsko vrijeme. Pokraj sela Kolana nalaze se gradine Gornji Gradac, Donji Gradac i Sv. Vid. Gornji Gradac čiji je nacrt objavljen ima četverostruki, četiri metra široki bedem čija je visina sačuvana čak do dva metra visine. Š. Batović je objavio dvije table keramike s navedenih gradina (Gornji Gradac kraj Kolana, Gornji Gradac kraj Vlašića). Sve su gradine sa Zadarskog otočja razvrstane po mjestu na kojem se nalaze, po nadmorskoj visini, u prvom redu, zatim po veličini, po debljini i načinu gradnje zidova, itd., pa su i paške gradine u tom razvrstavanju našle svoje mjesto (Š. Batović 1973, Karta 3, 4; Sl. 6, 7; T. 9-12, 44-46). Pokraj Novalje i Kolana registrirane su grobne gomile, a nekoliko grobnih gomila u nizu nalazi

se pokraj Poveljana. U poglavlju o *sahranjivanju pokojnika* objavljen je grob iz Novalje koji je nađen pedesetih godina na položaju Dabovi stanovi. Taj je grob bio skvrčeni skelet u kamenoj raci. Publiciran je, jednako tako, grob nađen pokraj Kolana s podatkom da se pokraj Kolana nalaze grobovi na položajima Drage i Rankovac. Ovi su nalazi datirani prema postojećoj kronološkoj podjeli liburnskog željeznog doba i to grob iz Novalje u II fazu, a grob iz Kolana u III (Š. Batović 1973, 94, 117, T. 103, 104).

Poznavanje prahistorije Paga nadopunit će ovdje objavljen materijal iz *Lokalne zbirke crkvenih starina Stomorica* koja se nalazi u Novalji. Većinu tih nalaza iskopao je sedamdesetih godina, slučajno bager na položaju *Vidasa napolju*, stotinjak metara istočno od lokve i crkve, a dvadeset metara sjeverno od ceste Novalja — Lun pokraj sela Vidasi. Riječ je, vrlo vjerojatno, o razorenim grobovima, dakle dijelu nekropole¹.

U zbirci se čuva veoma lijepa horizontalno narebrena manšetasta narukvica sa zadebljanim rubovima (T.1, 1). Jednake su nađene u Šuli i Garici na Krku i jedan ulomak u Osoru na Cresu (D. Glogović 1989, 33, T. 33: 1-4, 6). Svi nabrojani primjerci s Kvarnerskih otoka kao i narukvica iz Novalje gotovo su identični: Između istaknutih ru-

bova imaju pet oštih rebara, što je za ovu grupu narukvica, izgleda, standardan broj. Drugu varijantu narebrenih manšetastih narukvica koje dolaze na liburnskom području pretstavlja nalaz iz groba 78 iz Privlake kraj Nina i iz groba u Vrsima (Š. Batović 1983, T. 44: 13, 14). Te narukvice imaju kao dodatni elemenat dekora rubove stanjene i savijene u cjevčicu. Manšetaste su narukvice inače nakit kasnog brončanog doba i dolaze u sjevernoj Hrvatskoj u drugoj fazi kulture žarnih polja. U Europi sjeverno i zapadno od Dunava sve do istočne Francuske nešto su ranija pojava, i to vremenski paralelna s prvom fazom naše kulture žarnih polja (K. Vinski — Gasparini 1973, 91). Možemo, dakle, zaključiti da su nalazi na liburnskim otocima, pa tako i ovaj s Paga posljedica kontakata Liburnije s kontinentalnim dijelom Hrvatske i tako, posredno sa srednjom Europom, a datacije je stupanj Br. D.

Masivna igla s okruglom glavom i koso narebrenim vratom iz Novalje (T. 1, 4) jednako tako, vuče svoje porijeklo iz nakita kulture žarnih polja sjeverozapadne Hrvatske. Usporediti se može, primjerice, s iglom iz žarnog groba Zagreb — Vrapče i iglom iz Belog Manastira. Obje su ove igle tipične za drugu fazu kulture žarnih polja, a igle s kuglastom glavicom čest su nalaz u ostavama te faze (K. Vinski — Gasparini 1973, 66, T. 23: 4; 22: 7). Prema tipologiji koju je načinila F. Lo Schiavo za japodsku i liburnsku grupu, ova igla iz Novalje mogla bi biti eventualno tip C igala s okruglom glavicom koje su nađene u Vrepcu, Prozoru i »Lečiču« (F. Lo Schiavo 1970, 460). U Italiji je nađeno tridesetak igala s okruglom glavicom i, ovisno o presjeku i ornamentu na vratu podijeljene su u nekoliko tipova i varijanata. Jedan jedini primjerak igle s okruglom glavicom koja ima kose ureze na vratu potječe iz nalazišta Vadena — Pfatten. Ova je grupa igala u Italiji datirana u konac brončanog i početak željeznog doba tj. 9. i 8. st. p.n.e., a rasprostranjenost im je pretežno sjeverna Italija. Samo je jedna igla toga tipa nađena u pokrajini Marche, u Monte Croce Guardia, Prov. Ancona (G. L. Carancini 1975, T. 54: 1769; 110 B). U Sloveniji dolaze igle s kuglastom glavicom i koso narebrenim vratom u muškim grobovima žarne nekropole u Dvorišču SAZU i uvrštene su u stupanj Ljubljana I, tj. Ha B (S. Gabrovec 1975, 342, Raspredelnica 1).

Jedina kompletno sačuvana igla iz Stomorice (T.1, 6) ima malu zaobljenu glavicu, pa najviše sliči igli iz Nina nađenoj, navodno, u grobu 45 koja je opisana kao igla sa stožastom glavicom s pretpostavljenom datacijom u 9. st. p.n.e. (Nakit, 118, Sl. 10: 6). U traženju analogija za ovu iglu iz Novalje pokazalo se da bi ona prije pripadala tipu igala s čavlastom glavicom, varijante A, prema tipologiji napravljenoj za igle iz Italije. Navedena varijanta igala ima lagano zaobljenu glavu i ravan, ničim naglašen vrat. Najočitija analogija za iglu iz Novalje su dvije igle nađene u žarnoj nekropoli u Fontanella Grazioli (Prov. Mantova) u Lombardiji. Iako je nađen relativno malen broj igala toga tipa, nalazi su ravnomjerno rasprostra-

njeni u unutrašnjosti Apeninskog poluotoka, a datirani su u kasno brončano doba (G. L. Carancini 1975, 229 sq, T. 52: 1674; 54: 1781; 110 A).

Malu korodiranu i oštećenu iglu iz Novalje (T.1, 5) teško je povezati s ijednim poznatim tipom igala koje dolaze na liburnskom području. Ona ima malu neistaknutu zaobljenu glavicu, a na vratu su tragovi kosog narebrenja. Mogla bi se u krajnjoj liniji povezati s malim iglama s profiliranom glavicom koje se u vrlo skromnom broju primjeraka javljaju u Liburniji u 8. st. p.n.e. Ovdje su naime, u to vrijeme u upotrebi razni tipovi igala sa stožastom glavicom, učestali, također na čitavom području Caput Adriae i sjeveroistočnom alpskom pretprostoru (D. Glogović 1989, 10).

Veoma lijep primjerak višeglave igle iz Stomorice (T.1, 7) ima, kao što je za taj oblik uobičajeno, niz kuglastih zadebljanja alterniranih s rebrima i tordirani vrat. F. Lo Schiavo je višeglave igle u japodskoj i liburnskoj grupi podijelila u dvije varijante: Varijanta A ima četiri kuglice, a varijanta B dvije, tako da igla iz Novalje predstavlja varijantu A. Igle i jedne i druge varijante nađene su na Zadarskom poluotoku. Nekoliko igala sa četiri kuglice bilo je u više ninskih grobova, a publicirana je igla iz groba 69. Iгла iz Ljupča primjerak je igle varijante B (Nakit, Sl. 10: 44, 45). Datacija je igala ovog tipa dosta nasigurna. U Lici, na japodskom području dolaze, prema F. Lo Schiavo, pred kraja 6. st. p.n.e (F. Lo Schiavo 1970, 461, 492, T. B). R. Drechsler — Bižić piše da one dolaze u grobovima treće faze japodskog željeznog doba koja ima stariji i mlađi stupanj (Ha C 1 i Ha C 2) i to pretežno u mlađem stupnju, ali potpuno su prihvaćene višeglave igle u narednoj, četvrtoj fazi (Ha D) koja obuhvaća 6. st. p.n.e., a istaknute su kao tipičan oblik (R. Drechsler — Bižić 1987, 404, Sl. 24). Po analogiji može se ova igla s Paga datirati najranije u kraj 7. st. p.n.e., no vjerojatno je ona ipak nešto kasnija i 6. st. p.n.e. sigurnija je datacija.

U zbirci u Novalji nalaze se četiri narukvice od lima s presjekom dvoslivnog krova (T. 2, 2-4). Tri su zatvorene, a jedna je ulomak spiralne narukvice istoga presjeka (T. 2, 1). Te su narukvice tipičan oblik kasnog brončanog doba na liburnskom području, nešto se kasnije, prema B. Čoviću, javljaju u Dalmaciji (B. Čović 1970, 79). Bile su u nekoliko grobova na Lirskoj gradini u Istri. One su karakterističan nakit stupnja Lim I (Ha A 2 — Ha B 1). Treba reći da se, kako to pokazuje kombinacija grobnih priloga na Lirskoj gradini, spiralne narukvice trokutastog presjeka javljaju nešto kasnije i to u fazi Lim I b (K. Mihovilić 1972, Sl. 5). Datacija ovih narukvica iz Novalje, dakle, nije sporna. Zanimljivo je, međutim, pitanje kako su se one nosile. Već je W. Buttler objavljujući nalaze iz Dalmacije, iz Marunove zbirke napisao da su one, obzirom na oštre bridove, morale biti podložene drvom ili kožom (W. Buttler 1933, 263 sq). Vjerojatno su bile, jednako kao i spiralne narukvice istog presjeka aplicirane na kožnati tuljac i tako su nanizane pokrivala podlakticu.

Otvorene narukvice od brončanog lima C presjeka (T. 2, 5,6) imaju jednostavni patent za zatvaranje. Šiljati vrh jednog kraja utaknuo bi se u cjevčicu koja je napravljena na drugom kraju. Identičan zatvarač ima naušnica iz Novalje (T.1, 3). Taj je jednostavni tip naušnice bio vrlo popularan nakit na sjevernom području Liburnije. Nađene su u Osoru, Kastvu i Grobniku. Š. Batović je u kronološkoj podijeli naušnica iz Liburnije datirao slične srebrne otvorene naušnice s šiljastim krajevima u 4. i 3. st. p.n.e., pa se tako mogu datirati i ovi nalazi iz Novalje (Nakit, Sl. 17).

Izvanredno zanimljiv nalaz s Paga jest velika nešto spljoštena jantarna perla bikonične forme (T. 1,2). Ovaj oblik jantara ili one sa istaknutim rebrom na sredini perle su tipa Tiryns, odnosno astragaloidne perle, a nađene su na Krku, u grobu u Vrsima i u, prije spomenutom, grobu iz Privlake kraj Nina (Š. Batović 1983, T. 44: 9, 20). Nalazi jantara tipa Tiryns na sjevernojadranskom području, te u padskoj dolini dokazi su veza s egejskim prostorom u kasno mikensko i submikensko doba. Jantar se kao sirovina dobiva na Baltiku, pa je njegova pojava u Grčkoj u mikenskoj kulturi i istočnom Mediteranu uopće pobudila mnoge teorije o *jantarskom putu*. Nove poglede na put jantara od Baltika do sjevernobalkanskog prostora daje B. Teržan, povodom nalaza nekoliko perlica jantara, među kojima je i jedna astragaloidna, u ostavi iz Debelog vrha kraj Predgrada u Sloveniji. Jantarne perle i nekoliko cjevčica napravljenih od lima bile su ugrane u jedan od keltova iz ostave. Sve je to pripadalo jednoj ogrlici, a kopčice ogrlice uspoređene su sa ženskim nakitom tipičnim za kasno brončano doba istočnog Holsteina i Mecklenburga. Nalazi iz ostave u Debelom vrhu bili bi dokaz da je ishodište puta baltičkog jantara bilo u Meklemburškom i Kielskom zaljevu. B. Teržan upozorava na novije nalaze astragaloidnih jantarnih perli iz Križevaca, te ranu dataciju nalaza jantara u Bezdanjači, pa je prema tome panonsko — zapadnobalkanski prostor posredovao jantar na područje sjevernog Jadrana (B. Teržan 1984, 110 — 115). Nalaz iz Paga značajno nadopunjuje kartu nalaza jantara ranih oblika u Liburniji.

Jantar ima i kasnije važnu ulogu u nakitu željeznog doba Liburnije. Izrađuju se ogrlice s jantarnim okruglim perlama, ogrlice od niza plosnate jantarne dugmadi, razvodnici, zoomorfni privjesci itd. U doba punog cvata liburnske željeznodobne kulture (II faza — 8. i 7. st. p.n.e) nose se fibule s jantarnim grumenom različitog oblika (Š. Batović 1987, 35). Jedna od najčešćih formi je ovalna i s unutrašnje strane spljoštena perla koja je natakuta na žicu luka. Luk je kvadratnog presjeka, zbog toga da se jantar ne bi okretao. Fibula iz zbirke Stomorica (T. 3, 6) reprezentant je tipično liburnskog nakita.

Fibule s dva gumba na luku nalaze se od sjeverne Italije do Sicilije i na zapadnom Balkanu u Dalmaciji, Grčkoj, Kreti i zapadnoj Anadoliji, pa je njihova geneza i difuzija uvijek bila zanimljivo pitanje. Š. Batović drži da su one najprije nastale

u Liburniji u kasnom brončanom dobu (11. i 10. st. p.n.e) i odavde se, bilo migracijom stanovništva, bilo kulturnim utjecajima proširile na Apeninski poluotok i Siciliju (Š. Batović 1990, 146). Ta je teza doživjela kritike, pa tako P. Betzler misli da za to nema dovoljno argumenata, već je do njihove pojave na svim područjima rasprostranjenosti došlo približno istovremeno. Promjena u odijevanju, ili nošenju fibula koja je zahtijevala da se fibulom uhvati veća količina materijala dovela je do toga da se raširi razmak između igle i luka, pa tako od fibule u obliku violinskog gudala nastaje lučna fibula. Betzler, što više, misli da nema neke značajnije vremenske razlike u nastanku fibule s dva gumba i obične lučne fibule (P. Betzler 1974, 68 sq). Fibule s dva gumba na luku iz Liburnije, pogotovo tzv. sjevernoliburnske varijante kojoj pripadaju i dvije iz zbirke Stomorica (T. 3, 1,4) zaista su velike i teške. One su vjerojatno služile za kopčavanje nekakve gornje kabanice, ogrtača ili sl. Nalazi iz Novalje analogni su fibulama iz Šule na Krku koje imaju motiv naizmjenično šrafiranih kvadrata na luku (D. Glogović 1987, 81, T. 1: 2,5; 2: 3).

Velika je lučna fibula iz Stomorice oštećena (T. 3, 3), pa se ne vidi kompletan ornament na luku, a kako je igla neravna, izgleda da je to dio žice koji je činio petlju, koja je izravnana. Time je produžena igla da bi se fibula dala zatvoriti. Lučne su fibule u liburnskom željeznom dobu tipičan oblik I faze (9. st. p.n.e).

Mala fibula sa listastim lukom i lagano zaobljenim presjekom luka (T. 3, 2) ima na luku urezane guste snopove linija, a čitav je ornament uokviren tankom linijom po rubu luka. Jedna je slična fibula nađena u Ninu i opisana je kao *brodolika spona listasto zaobljenog luka poput broda, luk je ukrašen s tri urezane uzdužne crte, a međuprostor je ispunjen snopovima kosih crta koje na vrhu tvore rombove, na padinama luka ograničenih poprečnim snopom crta*. Datirana je u 7. st. p.n.e (Nakit, 113, Sl. 8: 4). Fibule toga tipa nalaze se uglavnom u estenskom kulturnom krugu u sjevernoj Italiji, zovu se listaste fibule sa simetričnom nogom, a ovisno o dekorativnom motivu na luku razdijeljene su u varijantu A sa snopovima cikcak ureza različite izvedbe, i varijantu B koja ima na luku urezano nekoliko koncentričnih kružnica (P. von Eles Masi 1986, 68 sq). Kod Lo Schiavo nacrtana je jedna fibula ove druge varijante iz sjeverne Dalmacije koja se nalazi u splitskom muzeju, što znači da fibule obje varijante dolaze na istočnojadranskoj obali (F. Lo Schiavo 1970, 431, T. 26: 3). S. Gabrovec je objavio nekoliko talijanskih fibula s listastim lukom, jer one dolaze kao novost u grobovima horizonta Ljubljana II b (druga polovina 8. st. p.n.e). Ovdje je, jednako tako objavljen istarski nalaz tog tipa fibule (S. Gabrovec 1975, 343, T. 12). Jedna razlomljena i savijena fibula nađena je u grobu 76 u Bermu, ornamentom i veličinom gotovo identična fibuli s Paga, koja je uvrštena u II B fazu istarske kulture koja počinje krajem 8. st. p.n.e (V. Kučar 1979, 117, T. 9: 4). Istovjetne su fibule nađene u grobu 259, *fondo*

Silla u Brežcu u Škocjanu i u grobu C 6 nekropole S. Valentino u S. Vito al Tagliamento (G. Steffé De Piero, S. Vitris 1977, T. 22; Praistoria del Caput Adriae, T. 46 B, 6). Talijanske su listaste fibule sigurno datirane u 7. st. p.n.e, ali ima nagovještaja i za nešto nižu dataciju u 8. st. p.n.e. Osim sjeverne Italije, nađene su i u Kampaniji, Laciju, Etruriji, na Sardiniji, u Apuliji i Picenumu. U Novilari listaste fibule dolaze u obje varijante, i to u ženskim grobovima 2, 22, 62 *fondo* Molaroni. Najsličnija listastoj fibuli s Paga jeste fibula iz groba 114 *fondo* Servici. Fibule sa listastim zaobljenim lukom nakit su faze Molaroni 1 b i traju u fazi Molaroni 2 b, a to je faza Novilara II B, što je u apsolutnoj dataciji konac 8. i početak 7. st. p.n.e (K. W. Beinhauer 1985, 336 — 408, 544, T 1: B 11; 10: A 136; 18: A 269; 155: B 1743). Navedene analogije nakita iz Italije, pogotovo iz Picenuma na suprotnoj jadranskoj obali još su jedan dokaz djelatnosti *jadranske kulturne koinè* željeznoga doba.

Sve dosad prikazane fibule s Paga uklopile su se više ili manje u poznate tipove na našem području. To se, međutim ne može reći za nekompletnu fibulu s listastim lukom (T. 3, 5) koju će biti teško tipološki odrediti, pa je u vezi s tim i datiranje otežano. Ona nije u klasičnom smislu fibula s lukom u obliku violinskog gudala sa listastim lukom. Ima, naime petlju i na prednjoj strani luka koja je iskrivljena. Nepoznata je visina odlomljene prednje strane luka i oblik nožice. Listasti je luk uvijen i na sredini ima uzdužno rebro jednako kao i neke zmijaste dvodijelne fibule iz Liburnije (D. Glogović 1988, T.1: 1,4; 2: 1). Ukoliko je prednja strana bila viša i luk koso položen, a ne paralelan s iglom mogla bi to biti koljenasta fibula s listastim lukom. Kod tih je fibula (Sundwall D, II alfa, b i c) plosnati luk ukrašen nizovima utisnutih točkica ili ugraviranim crticama i sl (J. Sundwall 1943, 142 sq). Jedna grupa talijanskih zmijastih fibula ima ipak slično formiran luka kao fibula iz Paga čiji presjek pokazuje rabrasto istaknutu sredinu. Nekoliko je sličnih primjeraka nađeno u grobovima Rim — Eskvilin koji su datirani u treći stupanj Rima, tj. 8 st. p.n.e (H. Müller — Karpe 1962, 28 sq, T.14 C: 1, 2; D). Pojava dvodijelnih zmijastih fibula s uvijenim listastim lukom i rebrom po sredini na zapadnobalkanskom i dalmatinskom terenu datirana je nešto ranije od 8. st. p.n.e., no kako analognih dobro datiranih nalaza nema, niti kod nas niti u bližem susjedstvu, datiranje fibule iz Novalje je neizvjesno.

Ovdje publicirani nalazi s Paga nov su prilog poznavanju prethistrije otoka. Pretežno je to kasnobrončanodobni materijal — igla s kuglastom glavicom, manšetaste narukvice i narukvice s presjekom dvoslivnog krova, jantar i fibule s dva gumba na luku. Ove potonje povećavaju i sada već lijep broj tog tipa nakita na liburnskim otocima: Tri na Krku, jedna na Cresu, jedna na Dugom otoku i te dvije na Pagu. Igla s kuglastom glavicom odjek je veza Zadarskih otoka s kulturom žarnih polja sjeverozapadne Hrvatske i jugoistočnoalpskog pretprostora, a nalaza koji se vezuju uz

kulturu žarnih polja u Dalmaciji nema baš mnogo. Igla s polukuglastom odnosno čavlastom glavicom dopuna je ionako bogatog repertoara oblika igala na liburnskom području, a višeglava je igla iz Novalje tipičan oblik igle japodskog i liburnskog kulturnog kruga. Isto se odnosi na lučnu fibulu s jantom, no Liburnija je prava domovina ovog tipa fibule. Listasta fibula s zaobljenim presjekom luka pravi je mali kuriozitet. Osim nalaza iz Nina, ovo je jedini primjerak iz Liburnije i povezuje Pag s područjem Caput Adriae na jednoj strani i Picenumom u srednjoj Italiji, na drugoj strani. Sudeći po nalazu fibule s listastim lukom kojoj adekvatnih analogija kod nas nije moguće naći, pa i po građi iz zbirke Stomorica koja je publicirana, arheologija otoka Paga krije još mnogo iznenađenja.

¹ Zahvaljujem dr. Anđelku Badurini na podacima o zbirci i pojedinostima o mjestu nalaženja predmeta koje objavljujem i g. župniku Ivanu Brniću iz Novalje koji mi je omogućio crtanje materijala.

LITERATURA

- Š. BATOVIĆ 1973 Prapovijesni ostaci na Zadarskom otočju, *Diadora* 6.
- Š. BATOVIĆ 1983 Kasno brončano doba na istočnom jadranskom prostoru, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Bronzano doba*.
- Š. BATOVIĆ 1987 Liburnska grupa, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Željezno doba*.
- Š. BATOVIĆ 1990 Biograd i njegova okolica u prošlosti, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Biogradu, 11.—13. studeni 1988*.
- K. W. BEINHAUER 1985 Untersuchungen zu den eisenzeitlichen Bestattungsplätzen von Novilara (Provinz Paesaro und Urbino, Italien).
- P. BETZLER 1974 Die Fibeln in Süddeutschland, Österreich und Schweiz, I, PBF XIV/3.
- W. BUTTLER 1933 Bronzefunde aus Norddalmatien und ihre Bedeutung für Chronologie der Frühhallstattzeit Mitteleuropas, *Prähist. Zeitschr.* 24.
- G. L. CARANCINI 1975 Die Nadeln in Italien, PBF XIII/2.
- B. ČOVIĆ 1970 Vodeći oblici tipova kasnog bronzanog doba na području Delmata, *Godiš. cent. balkanol. ispit.* 6.
- R. DRECHSLER — BIŽIĆ 1987 Japodska grupa, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Željezno doba*.
- P. von ELES MASI 1986 Le fibule dell' Italia settentrionale, PBF XIV/5.
- S. GABROVEC 1975 Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji, *Arh. vest.* 24.
- D. GLOGOVIĆ 1987 Nalaz iz Šule na Krku i problem lučnih fibula s dva gumba na luku iz Liburnije, *Arh. rad. raspr.* 10.

- D. GLOGOVIĆ 1988 Dvodijelne zmijaste fibule iz Jugoslavije, *Diadora* 10.
- D. GLOGOVIĆ 1989 Prilozi poznavanju željeznog doba na sjevernom Jadranu, Hrvatsko primorje i Kvarnerski otoci.
- V. KUČAR 1979 Prahistorijska nekropola Beram, *Histr. Arch.* 10.
- F. LO SCHIAVO 1970 Il gruppo liburnico-japodico. *Atti Acc. naz. Lincei, mem. Cl. scien. mor. stor. fil., Ser. VIII, 14.*
- K. MIHOVIĆ 1972 Nekropola gradine iznad Limskog kanala, *Histr. Arch.* 3.
- H. MÜLLER — KARPE 1962 Zur Stadtwerdung Roms, *Ergänzungshft. Mitt. D.A.I.* 8.
- NAKIT NA TLU SJEVERNE DALMACIJE OD PRAPOVIJESTI DO DANAS, Zadar 1981.
- PRAISTORIA DEL CAPUT ADRIAE, Trieste 1983.
- G. STEFFÉ DE PIERO, S. VITRIS 1977 La necropoli di Brežec.
- J. SUNDWALL 1943 Die älteren italischen Fibeln.
- B. TERŽAN 1984 O jantaru z Debelega vrha nad Predgradom, *Arh. vest.* 35.
- K. VINSKI — GASPARINI 1973 Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj.

POTPISI ISPOD TABLI:

T. 1: 1 — 7 Novalja, Pag. 1, 3 — 7 Bronca, 2 Jantar. 1/1.
Pl. 1: 1 — 7 Novalja, Pag. 1, 3 — 7 Bronze, 2 Amber. 1/1.

T. 2: 1 — 6 Novalja, Pag. Bronca.
Pl. 2: 1 — 6 Novalja, Pag. Bronze.

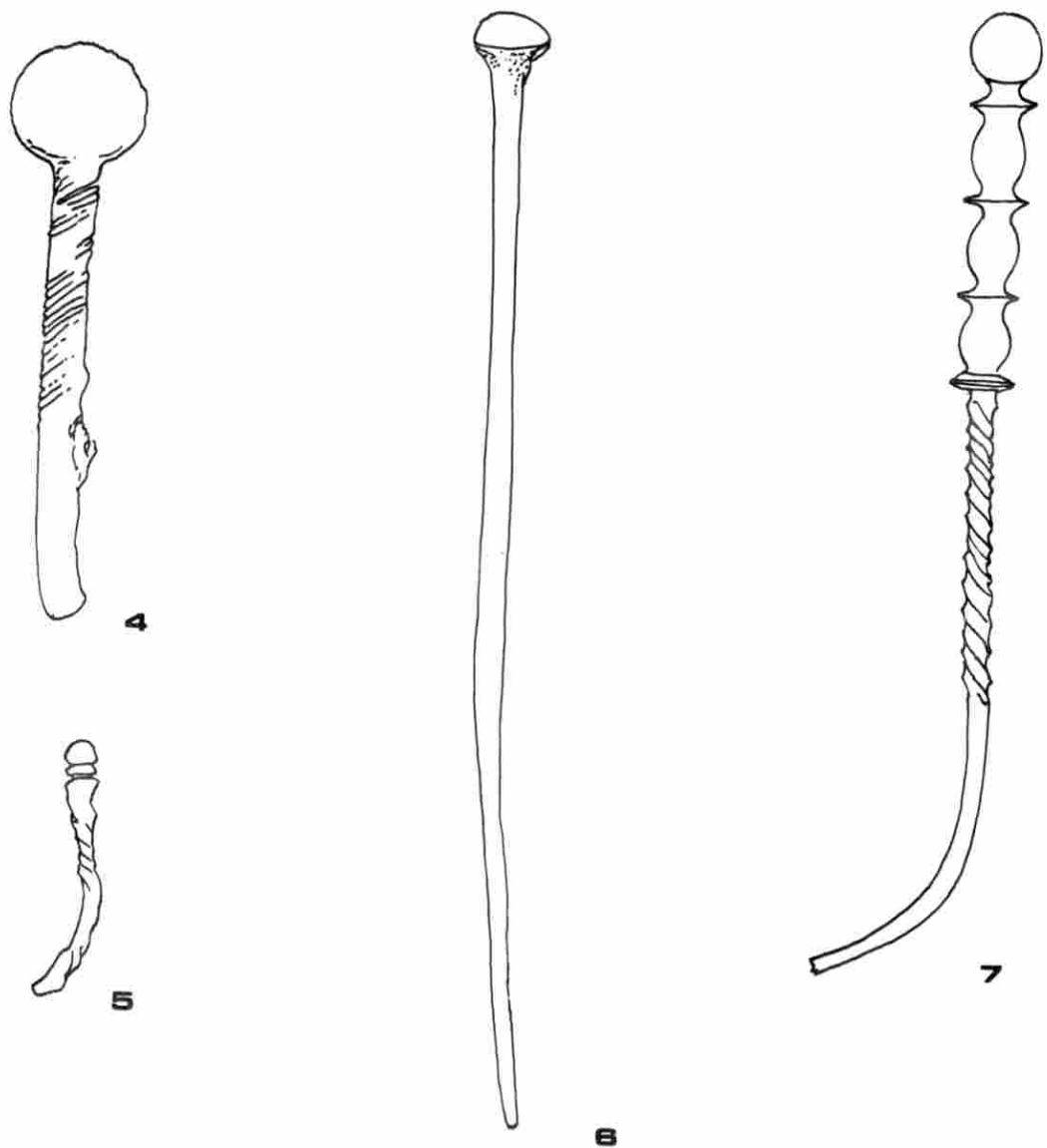
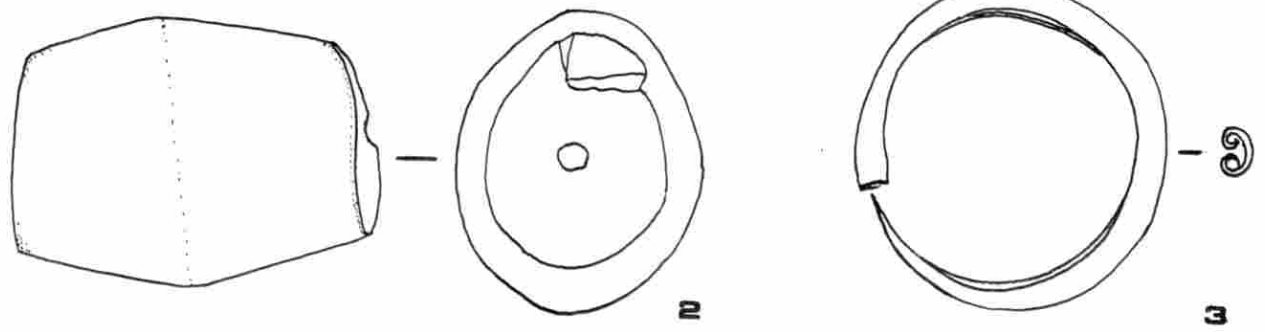
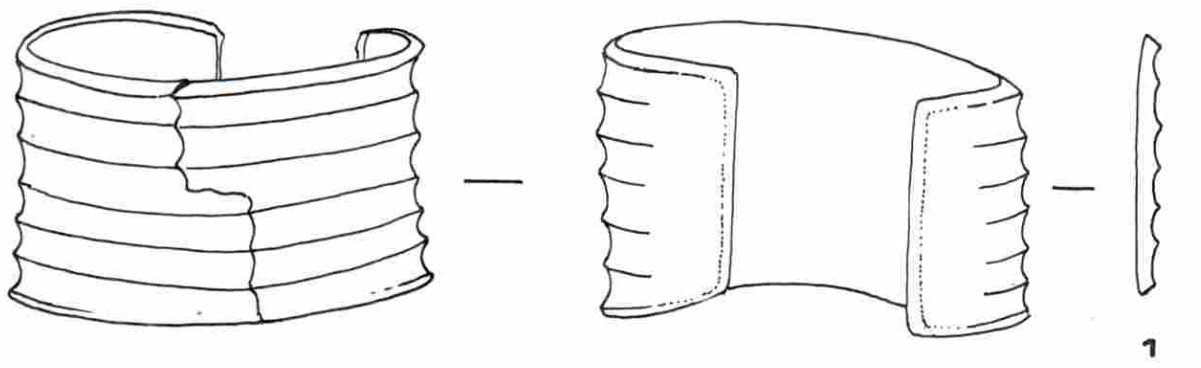
T. 3: 1 — 6 Novalja, Pag. 1 — 5 Bronca, 6 Bronca i jantar.
Pl. 3: 1 — 6 Novalja, Pag. 1 — 5 Bronze, 6 Bronze and amber.

SUMMARY

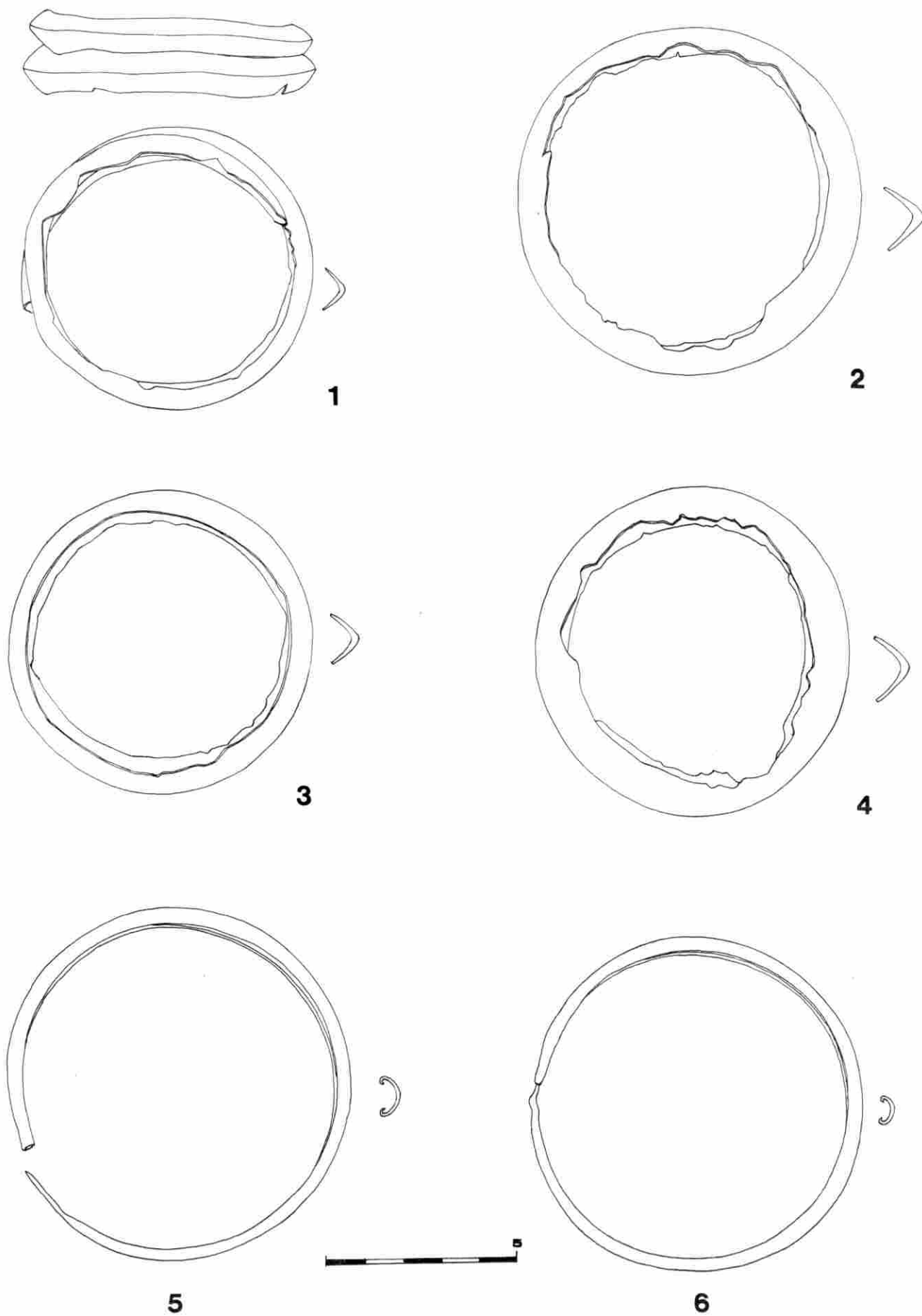
PREHISTORIC JEWELLERY FROM THE STOMORICA COLLECTION IN NOVALJA

This paper publishes bronze objects from the local archaeological collection in Novalja. They were chance finds from the site of Vidasi, from a field by the Novalja — Lun road. Late Bronze Age objects are cuff-shaped bracelets (T. 1, 1), bracelets with a V-shaped section (T. 2, 1-4), pins with round heads (T. 1, 4), and two bow fibulae with knots on the bow (T. 3, 1,4). Of special interest is the find of a Tiryns-type amber (T. 1, 2) which can be found on Liburnian territory in Krk, Vrsi and Privlaka (Š. Batović 1983). A multi-headed pin (T. 1, 7), a bow fibula (T. 3, 3), and a fibula with an amber setting (T. 3, 6) are typical shapes of the developed Liburnian Iron Age, whereas an ear-ring (T. 1, 7) and large open bracelets (T. 2, 5,6) are characteristic of the later stages of the Liburnian Iron Age (Š. Batović 1987; Nakit, Sl. 17). A small leaf-shaped fibula with a round section of the bow and engraved decoration is a rare find in central Dalmatia (T. 3, 2). Analogous finds come from the area of Caput Adriae, Istria and from Škocijan (V. Kučar 1979; G. Steffé de Piero, S. Vitri 1977). Bearing in mind the well-known relations with Liburnia and Picenum, finds of this fibula type are quoted from the cemetery of Novilara, from Novilara II B phase (K. W. Beinbauer 1985, 336-408, 544 t.1, b 11; 10; A 136; 18; A 269; 155, B 1743). A fibula with a leaf-twisted bow (T. 3, 5) which has a rib in the middle is not complete and thus makes it difficult to determine its specific type. The shape of the bow is compared with two-part fibulae and the suggested date is the eighth century BC (Glogović 1988).

T. 1.

T. 2.

T. 3.

